

NEDELJKO RENDULIĆ

REGIONALNI ASPEKT PRIVREDNOG RAZVITKA U SVJETLU NOVIH USTAVNIH PROMJENA

U ekonomskim naukama je nepobitno utvrđeno da je usklađenost ne samo između pojedinih privrednih djelatnosti i grana, već i odgovarajuća teritorijalna usklađenost pretpostavka optimalnog društveno-ekonomskog razvoja, a prvenstveno privrednog razvoja. Tu usklađenost u privrednom razvoju treba postići kako između pojedinih područja, tako i unutar tih područja.

Takva područja koja čine osnovne teritorijalne jedinice za postizanje navedene teritorijalne usklađenosti nazivamo ekonomskim regijama.

U ekonomskim naukama postoji čak posebna disciplina koja se specijalno bavi tom problematikom, a to je »regionalni aspekt privrednog razvoja«. Regionalni aspekt je samo poseban aspekt cjelokupnog društvenog, a prvenstveno privrednog razvoja. To je u biti zahtjev da se u makro-analizama, a prvenstveno u planiranju privrednog i društvenog razvoja, pored općenitog uočavanja i pored globalnih proporcija za cijelu zemlju, pored analiza neke pojave (ili nekih odnosa, kretanja ili tendencija) u vremenu i po privrednim djelatnostima i granama, uvede jedna nova dimenzija privrednog razvoja — teritorijalna dimenzija. To znači cjelokupan društveni, a prvenstveno privredni razvoj promatrati teritorijalno, na određenim dijelovima državnog prostora.

Tako regionalni aspekt postaje jedna od dimenzija privrednog razvoja i čini sastavni dio razvoja privrede i društva u cjelini.

Potreba za odgovarajućom teritorijalnom usklađenošću nameće se sama po sebi, jer privredni razvoj svoju realizaciju doživljava na pojedinim dijelovima državnog teritorija, na području komuna i njihovih asocijacija — ekonomskih regija. Zbog toga regionalni aspekt privrednog razvoja možemo definirati i kao ostvarivanje jugoslavenske društvene reprodukcije na području komuna i ekonomskih regija radi optimalnog regionalnog i globalnog privrednog i društvenog razvoja.

Utvrđivanje ekonomskih regija je jedno od ključnih pitanja regionalnog aspekta privrednog razvoja, zapravo pretpostavka za plansko usmjeravanje tog razvoja.

Pri utvrđivanju ekonomskih regija javlja se nekoliko osnovnih pitanja. To su:

- utvrđivanje pojma ekonomskih regija,
- utvrđivanje kriterija za primjenu regionalizacije i
- određivanje prostorne (teritorijalne) veličine regija.

Sam pojam ekonomskih regija može se definirati s raznih aspekata (npr. ekonomskog, geografskog, sociološkog, itd.).

S ekonomskog aspekta ekonomska regija je analitičko-planski okvir za usmjeravanje privrednog razvoja i ujedno teritorijalna jedinica koja je najpogodnija za primjenu analitičke metode za utvrđivanje dostignutog stupnja teritorijalne privredne razvijenosti.

Ekonomska regija mora privredno biti što zaokruženija cjelina radi mogućnosti dugoročnog privrednog razvoja, pri čemu pod mogućnostima privrednog razvoja treba uzeti u obzir sve one perspektive privrednog razvika koje su zajedničke za nosioce privrednog razvoja na području regije.

Ekonomske regije treba da budu optimalan teritorijalni okvir za poželjnu i nužnu suradnju i koordinaciju u određenim pitanjima. One bi morale biti i teritorijalni okvir unutar kojega bi se rješavale razne proturječnosti interesa pojedinih komuna, a u korist njihovih zajedničkih interesa, okvir koji bi doprinio razbijanju tako česte začahurenosti komuna i pojedinih samoupravnih organa.

Ekonomske regije formirane kao privredni rajoni izraz su ekonomsko-planske potrebe komuna, i nužan instrument-metoda upravljanja i planskog usmjeravanja privrednog razvoja s regionalnog aspekta.

Pri tome regije se javljaju u dvostrukoj ulozi, odnosno funkciji. S jedne strane ekonomske su regije specifične teritorijalne zajednice komuna, koje po njihovom ovlaštenju i zajedničkom dogovoru doprinose pronalaženju optimalnih rješenja u procesu jugoslavenske društvene reprodukcije na razini komuna, kako rješavanjem zajedničkih unutar-regionalnih pitanja, tako i pronalaženjem najboljih pravaca privrednog razvoja svake komune i njenog uklapanja u jugoslavensku privredu.

S druge strane ekonomske regije se javljaju s pozicija centra u ulozi analitičko planskog objekta za razrješavanje međuregionalnih pitanja društveno-ekonomskog razvoja.

Treba napomenuti da tako zamišljene regije predstavljaju zajednicu komuna u kojoj njihovi organi samoupravljanja ne gube svoju samostalnost. Dapače, prema dosadašnjoj praksi regije nisu imale svoje stalne predstavničke ni izvršne organe vlasti (skupština, administracija, itd.) već su se predstavnici komuna povremeno sastajali radi dogovora o rješavanju zajedničkih problema. Korištena je jedino mogućnost organiziranja nekih zajedničkih službi za potrebe više općina na području regije, a čija bi organizacija za svaku pojedinu općinu bila nefunkcionalna i nerentabilna (npr. pojedine zdravstvene, inspekcijske, planske službe, statistika, itd.).

Prema tome, dosadašnje ekonomske regije nisu bile društveno-političke zajednice i ne treba ih s njima identificirati, a napose ne s kotarevima koji su bili formirani po administrativno-teritorijalnim principima i načelno nisu predstavljali zaokružene cjeline kako smo ih mi ranije prikazali.

O kriteriju za utvrđivanje ekonomskih regija, već je djelomično nešto rečeno pri definiranju ekonomskih regija. Jedan od osnovnih kriterija prema kojem se utvrđuju ekonomske regije, zasniva se na perspektivnim mogućnostima privrednog razvoja.

Dakle težište je na utvrđivanju budućeg dugoročnog razvoja, što naravno ne znači da ekonomska regija ne može predstavljati zaokruženu privrednu cjelinu i na temelju već do sada postignutog privrednog razvoja.

Treba napomenuti da regija treba da predstavlja ne samo zaokruženu cjelinu privrede, već i cjelinu privrede i odgovarajućih društvenih službi iz djelatnosti društvene nadgradnje (zdravstvo, socijala, kultura i prosvjeta, itd...).

Tako će u okvir jedne regije ući komuna sa zajedničkim mogućnostima privrednog razvoja. Kod toga treba paziti da se ekonomske regije moraju zasnivati na onim pitanjima perspektivnog privrednog razvoja, koja će za nosioce privrednih aktivnosti na tim područjima (prvenstveno organizacije udruženog rada i njihove asocijacije, općinske skupštine itd.) biti od zajedničkog interesa.

Dakle, osnovni kriterij za utvrđivanje ekonomskih regija su mogućnosti privrednog i društvenog razvoja, te rješavanje brojnih pitanja od zajedničkog interesa koja iz tog razvoja proizlaze.

Međutim, osim tih osnovnih kriterija u ekonomskoj literaturi pojedini autori stavljaju akcent na neke od ostalih mnogobrojnih kriterija za utvrđivanje ekonomskih regija.

Tako npr. najčešće se javljaju ovi kriteriji: homogenost, gravitacija, funkcionalnost, prirodni faktori, tržište, samodostatnost, historijske granice, privredna razvijenost, itd... .

Ti kriteriji ne mogu biti osnovni i meritorni za utvrđivanje ekonomskih regija, međutim i o nekima od njih treba voditi računa.

Princip gravitacije npr., iako nije odlučujući faktor u formiranju ekonomskih regija, ipak se ne smije potpuno izostaviti. Ako npr. pravci kretanja (tokova) ljudi i materijalnih dobara, područje neke komune, ili pojedini njeni dijelovi gravitiraju određenoj regiji onda o tim kretanjima treba povesti računa kod formiranja ekonomskih regija.

Nadalje, regija mora imati svoje središnje mjesto, uz mogućnost postojanja jednog ili više sekundarnih središta manje privlačne moći. Unutar regija mora postojati odgovarajuća unutrašnja kohezija prostora, koja će doći do izražaja kroz mrežu pristupačnih saobraćajnica, koje će omogućiti na lagan način povezivanje raznih krajeva unutar regije.

Samo na taj način regija će činiti odgovarajuću cjelinu, kako je to ranije navedeno. Tako npr. nema potrebe da svaka komuna unutar regije ima bolnicu s odgovarajućim specijalističkim službama, razne vrste srednjih škola, itd... , jer će se te službe racionalnije organizirati kao zajedničke službe za više komuna ili eventualno čak i za cijelu regiju u odgovarajućem privrednom i društvenom središtu regije ili u nekoliko sekundarnih središta. No međutim, slabo će se stanovništvo pojedinih komuna moći koristiti tim zajedničkim službama, ako unutar regije nema dobre i lako pristupačne mreže saobraćajnica. U takvom slučaju ne može se ni tvrditi da postoji odgovarajuća kohezija prostora i da takva regija čini pretpostavljenu cjelinu.

Od ostalih ranije spomenutih kriterija i principa rajonizacije treba se još osvrnuti i na vrlo često upotrebljavan princip homogenosti.

Ako homogenost shvatimo kao srodnost u privrednoj strukturi, tada bismo imali prevelik broj malih i usitnjenih regija.

S obzirom na vrlo raznoliku privrednu strukturu pojedinih područja, radi stvaranja ekonomskih regija više bi nam odgovarao princip komplementarnosti, tj. da se pojedini dijelovi regije međusobno dopunjavaju.

O trećem pitanju utvrđivanja ekonomskih regija, ili određivanju prostorne (teritorijalne) veličine regija, u ekonomskoj literaturi, a i u dosadašnjoj regionalizaciji SR Hrvatske, javljaju se dvije vrste regija: makroregije i regije. Ove posljednje mogu se dijeliti i na manje dijelove tzv. subregije radi rješavanja nekih pitanja od zajedničkog interesa za pojedina područja uža od regija.

Svi kriteriji i principi koji su ranije spomenuti kao aktualni općenito pri rajoniranju, odnose se na formiranje regija, budući da regija treba da bude zaokružena cjelina, i da zadovoljava ostalim navedenim kriterijima (unutrašnja kohezija prostora, gravitacija, u iznimnim slučajevima homogenost, odnosno češće komplementarnost, itd. . .).

Nasuprot tome makroregije mogu se formirati kao zajednice regija, koje povezuje »... postojanje zajedničkih pitanja i interesa društveno-ekonomskog razvoja, proizašlih iz potrebe rješavanja zajedničkih problema i procesa razvoja za komune odnosno nosioce razvoja na njihovom području«, što je kao osnovni kriterij primijenjeno u Društvenom planu razvoja SR Hrvatske za razdoblje 1966—70. godine pri utvrđivanju i provođenju regionalizacije ove Republike.

REGIONALIZACIJA SOCIJALISTIČKE REPUBLIKE HRVATSKE

Društvenim planom razvoja SR Hrvatske za razdoblje 1966—70. godine regionalni aspekt privrednog razvitka došao je prvi put u našoj planskoj praksi do punog izražaja.

Utvrdivši nužnost rješavanja niza zajedničkih problema i procesa za više komuna koje čine određenu ekonomsku cjelinu, te utvrdivši ujedno i osnovne kriterije za primjenu regionalizacije, kako je to prethodno prikazano, spomenutim planom u SR Hrvatskoj utvrđene su četiri makroregije sa pet regija, koje se javljaju kao dijelovi navedenih makroregija. To su:

1. Slavonska makroregija, koja je obuhvaćala 14 općina bivšeg kotara Osijek;
2. Primorsko-lička makroregija sa dvije regije:
  - a) Primorsko-istarskom, koja je obuhvaćala 21 općinu s područja Istre, Hrvatskog primorja i Gorskog kotara uključivši i općine Ogulin i Vrbovsko;
3. Dalmatinska makroregija sa 22 općine s područja Dalmacije;
4. Srednjohrvatska makroregija s ukupno 43 općine.

Unutar ove makroregije postojale su tri regije:

- a) Zagrebačka regija (27 općina),
- b) Zagorsko-međimurska regija (5 općina bivšeg kotara Varaždin),
- c) Bilogorsko-podravska regija (11 općina bivšeg kotara Bjelovar).

U okviru Zagrebačke regije javljaju se 3 uže grupacije tzv. subregije:

- Zagrebačka subregija (grad Zagreb i 12 okolnih općina bivšeg kotara Zagreb);
- Sisačka subregija (8 općina bivšeg kotara Sisak);
- Karlovačko-kordunska subregija (6 općina s područja bivšeg kotara Karlovac.).

U vezi s izradom Društvenog plana SR Hrvatske za razdoblje 1971—75. godine izvršena je 1970. godine verifikacija navedene regionalne podjele SR Hrvatske. Uz neznatne izmjene zadržana je dotadašnja regionalizacija. Jedine su izmjene izvršene u okviru Primorsko-ličke makroregije, gdje su umjesto dviju formirane tri regije, tj. 9 istarskih općina činilo je Istarsku regiju. Pored toga, dotadašnja Zagorsko-međimurska regija promijenila je naziv u Varaždinsko-međimurska regija.

Na bazi ovakve regionalne podjele SR Hrvatske formirane su još prije donošenja novih Ustava i zajednice općina. Osnivane su na fakultativnoj osnovi i nisu imale karakter društveno-političkih zajednica, a nazivale su se međuopćinskim zajednicama.

Mogućnost osnivanja međuopćinskih zajednica kao fakultativnog oblika povezivanja općina na osnovi zajedničkih interesa privrednog i društvenog razvoja predviđena je Ustavnim zakonom o promjeni Ustava SR Hrvatske iz 1967. godine, kojim su ukinuti kotarevi kao društveno-političke zajednice.

Kao primjer takve međuopćinske zajednice može se spomenuti Zajednica općina Zagrebačke regije, koja je osnovana 1. II 1969. godine, a obuhvaćala je Zagreb i svih 12 općina s područja bivšeg kotara Zagreb. Zajednica je osnovana na temelju samoupravnih odluka svih Općinskih skupština s područja Zagrebačke subregije, a radi rješavanja brojnih zajedničkih pitanja i problema, kao npr.: izrade prostornog plana, problema školstva i drugih obrazovnih djelatnosti, kulturno-umjetničkih institucija, muzeja, arhiva, biblioteka, zdravstva, suradnje u turizmu, efikasnijeg djelovanja organa uprave i mogućnosti formiranja nekih zajedničkih organa, provođenje brojnih integracionih kretanja u privredi, usklađivanje planova društveno-ekonomskog razvoja, itd.

Aktom o osnivanju zajednice predviđeno je da u nju mogu stupiti i druge općine ako za to postoji zajednički interes. Naknadno su pristupile ovoj zajednici i općine: Vrbovec, Ivanić-Grad i Kutina, tako da je prije novih ustavnih promjena Zajednica općina zagrebačke regije imala 16 članova-općina.

I na drugim područjima osnovane su međuopćinske zajednice na sličnim osnovama, tako da je početkom 1974. godine prije donošenja novih Ustava, na području SR Hrvatske bilo 9 takvih zajednica u kojima su bile udružene 93 općine, dok 12 općina s područja Hrvatskog primorja i Gorskog kotara nije bilo udruženo u međuopćinsku zajednicu.

Spomenutih 9 međuopćinskih zajednica uglavnom se poklapalo s postojećom regionalizacijom SR Hrvatske, s izuzetkom spomenute 3 općine (Vrbovec, Ivanić-Grad i Kutina) koje su naknadno pristupile Zajednici općina zagrebačke regije, a prema postojećoj regionalizaciji su spadale: Vrbovec u Bilogorsko-podravsku regiju, a ostale dvije u Sisačku subregiju.

To udruživanje općina u ono vrijeme, i po regijama i po zajednicama općina nije u cjelosti ostvarilo očekivane rezultate. Pozitivne procese i rezultate pratile su i određene slabosti. Tako npr. nije bilo dovoljno koordiniranosti ili je uopće nije bilo u određivanju i provođenju dugoročne razvojne koncepcije, nije bilo dovoljno organiziranosti i suradnje, što baš i čini bit regionalnog povezivanja.

Razloge tome treba tražiti među ostalim i u činjenici da ni regije, a niti zajednice općina nisu bile društveno-političke zajednice, pa je i njihov utjecaj na formiranje i provođenje odgovarajućih koncepcija razvoja, suradnje i povezivanja često bio nedovoljan.

Prema odredbama novih Ustava SFR Jugoslavije i SR Hrvatske* općine se obavezno udružuju u zajednice općina.

Ustav SFRJ zapravo daje u tom pogledu samo načelne stavove o međusobnoj suradnji općina na načelima solidarnosti o dobrovoljnosti, a koje polazeći od tih načela udružuju sredstva i osnivaju zajedničke organe, organizacije i službe za obavljanje poslova od zajedničkog interesa i za zadovoljavanje zajedničkih potreba. U tu svrhu mogu se udruživati gradske ili regionalne zajednice.

Ustav SFRJ je nadalje predvidio, da Republike mogu odrediti obavezno udruživanje općina u gradske ili regionalne zajednice kao posebne društveno-političke zajednice, na koje se prenose određeni poslovi iz nadležnosti republike odnosno autonomne pokrajine i općina.

Razrađujući te stavove, Ustav SR Hrvatske donio je u tom pogledu niz novih rješenja:

1. Kao društveno-političke zajednice javljaju se u SR Hrvatskoj, pored dosadašnjih općina i Republike, i dvije nove vrste društveno-političkih zajednica — gradske zajednice općina i zajednice općina.

2. Na području gradova može se osnovati više općina, koje se radi osiguranja jedinstvenog privrednog i društvenog razvoja grada udružuju u gradsku zajednicu općina kao posebnu društveno-političku zajednicu.

Općine u gradu, u zajedničkom interesu, povjeravaju gradskoj zajednici općina određena prava i dužnosti. Ta se prava i dužnosti utvrđuju statutom gradske zajednice općina, na koju se mogu prenijeti i određeni poslovi iz nadležnosti Republike i zajednice općina.

* Ustav SFRJ objavljen je u Sl. listu SFRJ br. 9 od 21. II 1974., a Ustav SRH u Narodnim novinama SRH br. 8 od 22. II 1974.

3. Novopredviđene zajednice općina su samoupravne društveno-političke zajednice u kojima radni ljudi i građani obavljaju funkcije vlasti i samoupravljanja u ostvarivanju i usklađivanju zajedničkih interesa općina.

Udruživanje općina u zajednicu općina je obavezatno, a područje pojedinih zajednica općina utvrđuju se društvenim dogovorom između općina i Republike. U koliko se ne bi postigao društveni dogovor o tome, područje pojedinih zajednica općina utvrdilo bi se republičkim zakonom.

Osnovne funkcije zajednice općina utvrđene su Ustavom SR Hrvatske, dok će se preciznije odredbe o njihovoj nadležnosti i zadacima odrediti zakonom, društvenim dogovorom između općina i Republike te statutom zajednice općina.

Od osnovnih funkcija zajednica općina u čl. 184. Ustava SR Hrvatske posebno je navedeno, da se u okviru tih zajednica:

- utvrđuju prostorni i društveni plan zajednice općina;
- vodi briga o ravnomjernom razvoju udruženih općina i o bržem privrednom i društvenom razvoju manje razvijenih općina;
- uređuje i organizira narodna obrana u skladu sa sistemom općenarodne obrane;
- obavljaju poslovi državne sigurnosti u okvirima koje određuje Republika te određeni poslovi javne sigurnosti i društvene samozaštite;
- uređuju odnosi od zajedničkog interesa za privredni, kulturni, zdravstveni i socijalni život na području zajednice općina;
- provodi i osigurava provođenje propisa i utvrđene politike, provodi nadzor i obavljaju poslove inspekcije;
- vrše ustavom i zakonom utvrđena prava i dužnosti društveno-političke zajednice u odnosu na određene organizacije udruženog rada, samoupravne interesne zajednice te druge samoupravne organizacije i zajednice;
- vrše prava i dužnosti društveno-političke zajednice u odnosu na pravosudne i druge državne organe;
- osnivaju organi, organizacije i službe radi ostvarivanja funkcija zajednice općina i zajedničkih interesa.

Budući da su među navedenim osnovnim funkcijama zajednice općina na prvome mjestu istaknute njene ekonomske funkcije, znači da su zajednice općina u prvom redu ekonomske zajednice, a istovremeno su i političke zajednice unutar kojih se moraju ostvarivati zajednički interesi i rješavati problemi općina udruženih u zajednice općina.

Time je ujedno određen i prvi konkretni zahtjev u pogledu veličine zajednica općina, u ekonomskom pogledu budu cjelina, što zapravo znači da budu ekonomske regije.

Za financiranje općih društvenih potreba koje se ostvaruju u zajednici općina pripadaju joj porezi, takse i druga davanja utvrđena zakonom.

Vrhovni organ zajednice općina je njena skupština, koju čine delegati općina.

U vezi sa zajednicom općina treba još napomenuti da je u SR Hrvatskoj Ustavnim zakonom za provođenje Ustava SR Hrvatske određeno da se područja zajednica općina moraju utvrditi najkasnije do 30. VI 1974., izabrati delegati za skupštine do 30. IX 1974., tako da zajednice općina mogu započeti s radom najkasnije 1. I 1975. godine.

Realizirajući te ustavne odredbe u SR Hrvatskoj su društvenim dogovorima* utvrđena područja zajednice općina.

Općine s područja dvije bivše makroregije — Slavonske i Dalmatinske, udružile su se bez ikakvih teritorijalnih promjena u dvije zajednice općina:

— u zajednicu općina dalmatinskog područja, koja se naziva »Zajednica općina Split«,

— u zajednicu općina Slavonsko-baranjskog područja pod nazivom »Zajednica općina Osijek«.

Općine s kvarnersko-goransko-istarskog područja udružile su se u »Zajednicu općina Rijeka«. Dakle općine s područja dviju bivših regija Primorsko-goranske i istarske u okviru Primorsko-istarsko-ličke makroregije udružile su se u jednu zajednicu općina. Nasuprot tome 5 ličnih općina koje su prije bile u sastavu te makroregije nisu se udružile u Zajednicu općina Rijeka, već je u Saboru SRH prilikom potpisivanja društvenih dogovora o utvrđivanju područja zajednica općina zaključeno da će ličke općine naknadno donijeti odluke o eventualnom priključenju nekoj od već utvrđenih zajednica općina, ili će formirati samostalnu zajednicu općina.

Prema informacijama objavljenim u »Vjesniku« od 17. IX 1974. pet ličkih općina postiglo je sporazum o udruživanju u posebnu ličku zajednicu općina (»Zajednica općina Gospić«).

Na području Srednjohrvatske makroregije bivše subregije i regije postale su zajednice općina uz neke korekcije. Tako je bivša Varaždinsko-međimurska regija postala Zajednica općina Varaždin, a Karlovačko-kordunska subregija Zajednica općina Karlovac. Od 11 općina bivše Bilogorsko-podravske regije, njih 10 (bez Vrbovca) čine Zajednicu općina Bjelovar. Zajednicu općina Sisak čini bivša Sisačka subregija bez općina Ivanić-Grad i Kutina.

Spomenute 3 općine koje više nisu u sastavu svojih bivših regija i subregija (Vrbovec, Ivanić-Grad i Kutina) izjasnile su se za priključenje Zajednici općina zagrebačkog područja, koja se naziva Zajednica općina Zagreb.

U Zagrebu je ujedno na temelju novih ustavnih rješenja, umjesto bivše jedinstvene općine grada Zagreba, osnovano 10 novih općina. To su općine: Centar, Črnomerec, Dubrava, Maksimir, Medveščak, Novi Zagreb, Peščenica,

* Objavljeno u Narodnim novinama SRH br. 33 od 10. VIII 1974.

Susedgrad, Trešnjevka i Trnje. Na taj način Zajednica općina Zagreb obuhvaća ukupno 25 općina (10 u gradu Zagrebu, 12 s područja bivše zagrebačke subregije i općine Vrbovec, Ivanić-Grad i Kutina) i poklapa se u cjelosti s područjem bivše Zajednice općina zagrebačke regije. To zapravo znači da bivša Zajednica općina zagrebačke regije kao fakultativni oblik međuopćinske suradnje postaje društveno-političkom zajednicom.

Pored toga u gradu Zagrebu prišlo se je osnivanju Gradske zajednice općina, koju za sada čine 10 novo osnovanih općina u gradu Zagrebu te općine Velika Gorica i Zaprešić.

Gradska zajednica općina rješavat će zajedničke probleme grada, te ona pitanja koja će dogovorom općina biti prenesena na nju.

Međutim, kada će se rješavati pitanja Zajednice općina zagrebačkog područja, koje obuhvaća 25 općina, Gradska zajednica općina proširit će s delegatima ostalih 13 općina.

Prema tome na temelju novih ustavnih rješenja u SR Hrvatskoj društvenim dogovorima utvrđena su područja 8 zajednica općina, dok će ličke općine činiti devetu zajednicu općina. To su slijedeće zajednice općina:

1. Zajednica općina Bjelovar. Obuhvaća 10 općina: Bjelovar, Čazma, Daruvar, Đurđevac, Garešnica, Grubišno Polje, Koprivnica, Križevci, Pakrac i Virovitica.

2. Zajednica općina Karlovac sa 6 općina: Karlovac, Duga Resa, Ozalj, Slunj, Vojnić i Vrgin Most.

3. Zajednica općina Sisak sa 6 općina: Sisak, Dvor, Glina, Kostajnica, Novska i Petrinja.

4. Zajednica općina Varaždin sa 5 općina: Varaždin, Čakovec, Ivanec, Novi Marof i Ludbreg.

5. Zajednica općina Zagreb, koja obuhvaća 25 općina: 10 već ranije spomenutih u gradu Zagrebu, te Donju Stubicu, Dugo Selo, Jastrebarsko, Klanjec, Krapinu, Samobor, Sesvete, Veliku Goricu, Zabok, Zaprešić, Zelinu, Zlatar Bisticu, te Vrbovec, Ivanić Grad i Kutinu.

6. Zajednica općina Osijek. Obuhvaća 14 općina: Osijek, Beli Manastir, Donji Miholjac, Đakovo, Našice, Nova Gradiška, Orahovica, Podravska Slatina, Slavonska Požega, Slavonski Brod, Valpovo, Vinkovci, Vukovar i Županja.

7. Zajednica općina Split sa 22 općine: Split, Benkovac, Biograd, Brač, Drniš, Dubrovnik, Hvar, Imotski, Knin, Korčula, Lastovo, Makarska, Metković, Obrovac, Omiš, Ploče, Sinj, Šibenik, Trogir, Vrgorac, Vis i Zadar.

8. Zajednica općina Rijeka, koja obuhvaća 21 općinu: Rijeku, Buzet, Buj, Labin, Novi Grad, Pazin, Poreč, Pulu, Rovinj, Umag, Čabar, Delnice, Krk, Opatiju, Mali Lošinj, Pag, Rab, Crikvenicu, Senj, Ogulin i Vrbovsko.

9. Zajednica općina Gospić sa 5 općina: Gospić, Donji Lapac, Gračac, Otočac i Titova Korenica.

Među navedenim zajednicama općina postoje vrlo velike razlike u svakom pogledu, počevši od broja općina, površine, stanovništva, ekonomske snage, dostignutog stupnja privredne razvijenosti, itd. To nam pokazuju podaci ovih tabela:

Tabela br. 1

STRUKTURA PRIVREDE SRH PO PODRUČJIMA ZAJEDNICA OPCINA U %

PODRUČJE ZAJED- NICE OPCINA	Površina u km ²	Stanovni- štvo 31. 3. 1971.	Broj zaposlenih u		Poljopr. stanovn. 1971. g.	Poljopr. površine u ha 72. g.	NARODNI DOHODAK 1972. GODINE			
			društ. sek. (30. 9. 72)	U industr.			Ukupno	Društ. sek.	Industr.	Polj. uk.
SRH	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
1. BJELOVAR	10,3	8,8	4,9	4,7	16,0	10,7	5,2	4,0	4,2	12,5
2. KARLOVAC	5,2	4,1	3,2	4,4	6,0	5,7	3,2	2,8	3,5	4,3
3. SISAK	6,1	4,5	3,7	4,7	6,5	5,6	4,0	3,8	5,0	5,5
4. VARAŽDIN	3,5	6,8	4,8	6,1	9,5	3,8	4,7	4,2	5,1	6,6
5. ZAGREB	9,8	24,0	33,0	35,1	16,0	9,7	33,6	35,5	38,3	16,0
UKUPNO BIVŠA SREDNJOHRVATSKA MAKROREGIJA	34,9	48,2	49,6	55,0	54,0	35,5	50,7	50,3	56,1	44,9
6. OSIJEK	19,6	19,4	16,5	18,0	23,5	21,2	15,8	14,9	15,4	32,5
7. SPLIT	20,8	18,7	16,9	13,2	15,6	21,7	16,9	17,3	13,5	11,8
8. RIJEKA	14,9	11,3	15,5	12,4	3,6	12,5	15,3	16,5	14,1	7,5
9. GOSPIĆ	9,8	2,4	1,5	1,4	3,3	9,1	1,3	1,0	0,9	3,3

IZVOR PODATAKA: Izvedeni rezultati prema podacima Statističkog godišnjaka Jugoslavije za 1973. i 1974. godinu.

Tabela br. 2

REZULTATI POSLOVANJA PRIVREDE U 1972. GODINI PO PODRUČJIMA ZAJEDNICA OPCINA U %

PODRUČJE ZAJEDNICE OPĆINA	Broj poduz.	Ukupan prihod	Amortizacija	Ostvar. dohodak	Za OD (btto) iz rasp. doh.	Za rez.fond obvezni	Za posl. fond	Za fond zaj. pot.	Ispl. OD bez dop.	Prosječan br. zaposl. na osnovi stanja krajem mjes.
1. BJELOVAR	6,2	3,2	3,5	3,4	3,5	3,2	3,6	2,7	3,4	3,8
2. KARLOVAC	2,9	1,9	1,7	2,3	2,5	2,3	2,3	2,3	2,5	2,9
3. SISAK	3,0	3,7	8,8	3,3	3,3	3,2	2,5	6,0	3,3	3,2
4. VARAŽDIN	4,5	3,4	3,0	4,1	4,1	4,0	4,7	5,6	4,2	4,8
5. ZAGREB	31,8	45,2	33,9	40,2	39,4	42,8	46,7	37,7	39,8	37,7
UKUPNO SREDNJOHRVATSKA MAKROREGIJA	48,4	57,4	50,9	50,3	52,8	55,5	59,8	54,3	53,2	52,4
6. OSIJEK	15,4	13,6	10,9	14,0	14,7	13,0	13,8	11,7	14,6	16,2
7. SPLIT	19,0	14,1	18,4	16,0	15,7	16,1	14,2	18,2	15,6	15,5
8. RIJEKA	15,5	14,3	19,1	16,0	16,0	14,8	11,8	15,5	15,9	14,9
9. GOSPIĆ	1,7	0,6	0,7	0,7	0,8	0,6	0,4	0,3	0,7	1,0
UKUPNO SRH	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

IZVOR PODATAKA: Izvedeni rezultati prema zbirnim podacima SDK o završnim računima radnih organizacija za 1972. godinu.

Podaci tih tabela pokazuju da se navedene zajednice općina mogu svrstati u nekoliko grupa.

Na prvom mjestu, znatno ispred svih ostalih zajednica općina je Zajednica općina Zagreb, i to najviše zahvaljujući gradu Zagrebu kojem pripada 75—80% svih ostvarenih rezultata u poslovanju privrede te zajednice općina.

Zajednica općina Zagreb je ekonomski najjača zajednica općina u SR Hrvatskoj. Obuhvaća 24% stanovništva, 33% zaposlenih u društvenom sektoru, 35,1% zaposlenih u industriji i daje 33,6% ukupnog narodnog dohotka, 35,5% narodnog dohotka društvenog sektora te 38,3% narodnog dohotka ostvarenog u industriji SR Hrvatske.

Prema ostvarenim rezultatima u poslovanju privreda s područja te zajednice općina ostvaruje još veće učešće u ukupnoj privredi SR Hrvatske, prosječno oko 40% (npr. kod ukupnog prihoda 45,2%, ostvarenog dohotka 40,2%, kod osobnih dohodaka nešto više od 39%, kod izdvajanja za obavezni rezervni fond 42,8% i poslovni fond 46,7%, itd.).

Privreda te zajednice općina ostvaruje i veću društvenu produktivnost rada od prosjeka SR Hrvatske, budući da je još znatno veće učešće u financijskim pokazateljima rezultata poslovanja privrednih organizacija, nego li u ukupnom broju zaposlenih.

Zajednica općina Zagreb, zajedno sa Zajednicom općina Rijeka čini dvije ekonomski najrazvijenije zajednice općina u SR Hrvatskoj (npr. 1972. godine na području Zajednice općina Zagreb narodni dohodak po stanovniku bio je 40,3% veći od prosjeka SR Hrvatske, dok je dohodak po zaposlenom u društvenom sektoru bio 6,6% veći od republičkog prosjeka).

Drugu grupu zajednica općina čine Zajednice općina: Rijeka, Split i Osijek s relativno prilično izjednačenim učešćem svake od tih zajednica općina u privredi SR Hrvatske.

Po površini svaka obuhvaća između 15—20% teritorija SR Hrvatske.

Po broju stanovnika Zajednice općina Osijek i Split obuhvaćaju svaka oko 19% stanovništva, dok Zajednica općina Rijeka obuhvaća 11,3% od ukupnog stanovništva SR Hrvatske.

Međutim kod broja zaposlenih u društvenom sektoru učešće tih zajednica općina je gotovo ujednačeno. Tako Zajednica općina Split obuhvaća 16,9%, Osijek 16,5% i Rijeka 15,5% od ukupnog broja zaposlenih u društvenom sektoru SR Hrvatske, što pokazuje da je znatno veći postotak zaposlenih u društvenom sektoru u ukupnom stanovništvu na području Zajednice općina Rijeka.

Slični su odnosi i kod ukupnog narodnog dohotka. Međutim kada narodni dohodak promatramo per capita, tada Zajednica općina Rijeka znatno odskae od ostale dvije zajednice općina. Na području Zajednice općina Rijeka taj pokazatelj je 35,7% viši od republičkog prosjeka, dok je na području ostale dvije zajednice općina nešto manji od prosjeka SR Hrvatske (kod Zajednice općina Split 10,1% i Zajednice općina Osijek 18,5%).

Po ukupnim rezultatima poslovanja privrede u 1972. godini privreda sve tri navedene zajednice općina postiže približno jednako učešće u ukupnoj privredi SR Hrvatske. Međutim, kada se promatraju ostvareni rezultati po jednom zaposlenom, tada proizlazi da najbolje rezultate ostvaruje privreda s

područja Zajednice općina Rijeka, koja je ostvarila 1972. godine dohodak po zaposlenom u društvenom sektoru 7,6% viši od prosjeka SR Hrvatske, a privreda Zajednice općina Split 3,2% viši, dok je privreda s područja Zajednice općina Osijek ostvarila dohodak po zaposlenom u društvenom sektoru 13,2% manji od republičkog prosjeka.

U prilog navedenoj tvrdnji govori i podatak da je narodni dohodak po stanovniku na području Zajednice općina Rijeka 1972. godine bio 35,7% viši od prosjeka SR Hrvatske.

Četiri do sada navedene zajednice općina čine oko 80%, a kod pojedinih pokazatelja i više, od ukupne privrede SR Hrvatske. Njihovo zajedničko učešće u okviru Republike iznosi kod:

— stanovništva	73,4%
— zaposlenih u društvenom sektoru	81,9%
— zaposlenih u industriji	78,7%
— ukupnog narodnog dohotka	81,6%
— broja radnih organizacija u privredi	81,7%
— ukupnog prihoda	87,2%
— izdvajanja za amortizaciju	82,3%
— ostvarenog dohotka u djelatnostima 1—8	86,2%
— izdvajanja za poslovni fond	86,5%
— isplaćenih netto osobnih dohodaka	85,9%
— ukupnog broja zaposlenih	84,3%
— itd.	

Te četiri zajednice općina svojom veličinom, ekonomskim kapacitetima i potencijalima prave su ekonomske regije i udovoljavaju gotovo svim kriterijima za utvrđivanje ekonomskih regija, i na taj način moći će vršiti sve funkcije zajednica općina. Unutar tih zajednica, općine će moći dogovorno rješavati brojne zajedničke probleme radi svog bržeg privrednog i društvenog razvoja.

Nasuprot četiri navedene zajednice općina, ostalih pet zajednica općina su male, većina i ekonomski slabe, a znatan broj njihovih općina spada i u nedovoljno razvijena područja.

Njihovo zajedničko učešće u privredi SR Hrvatske iznosi manje od 20%, npr. kod:

— stanovništva	24,6%
— zaposlenih u društvenom sektoru	18,1%
— zaposlenih u industriji	21,3%
— ukupnog narodnog dohotka	18,4%
— broja radnih organizacija u privredi	18,3%
— ukupnog prihoda	12,8%
— izdvajanja za amortizaciju	17,7%
— ostvarenog dohotka u djelatnostima 1—8	13,8%
— izdvajanja u poslovni fond	13,5%
— isplaćenih osobnih dohodaka netto	14,1%
— ukupnog broja zaposlenih	15,7%
— itd.	

Dakle, po ostvarenim rezultatima u poslovanju svoje privrede svih ostalih pet zajednica općina otprilike su ravne jednoj od zajednica općina iz druge grupe (npr. Zajednici općina Split ili Rijeka).

Unutar te grupe od pet malih zajednica općina odskaču nešto Zajednice općina Sisak i Varaždin, dok je Zajednica općina Gospić ne samo minijatura na zajednica općina, već i u privrednom pogledu nedozvoljeno mala i ekonomski slaba zajednica.

Čini je 2,4% stanovništva, 1,5% zaposlenih u društvenom sektoru, 1,4% zaposlenih u industriji SR Hrvatske. Daje 1,3% ukupnog narodnog dohotka, 1,0% narodnog dohotka društvenog sektora, 0,9% narodnog dohotka industrije, 0,6% ukupnog prihoda, 0,7% amortizacije, 0,7% ostvarenog dohotka u privredi društvenog sektora SR Hrvatske. Privreda na području te zajednice općina izdvojila je 1972. godine 0,4% od ukupnih izdvajanja za poslovne fondove u SR Hrvatskoj, a upošljava 1,0% od ukupnog broja zaposlenih u privredi Republike.

Od pet općina te zajednice općina četiri se ubrajaju u skupinu republičkih nedovoljno razvijenih područja.

I područja ostalih zajednica općina iz te grupe karakterizira postojanje brojnih općina koje se ubrajaju u skupinu nedovoljno razvijenih. Tako od šest općina Zajednice općina Karlovac, njih pet spadaju u nedovoljno razvijena područja a na području Zajednice općina Varaždin to su četiri od ukupno pet općina.

Prema tome, na području ovih triju zajednica općina, sve općine osim općina po kojoj se i naziva pojedina zajednica općina spadaju u grupu republičkih nedovoljno razvijenih područja.

I na području ostalih dviju zajednica općina ima nedovoljno razvijenih područja, samo u manjem postotku nego na području Zajednice općina Gospić, Karlovac i Varaždin. Tako od 10 općina s područja Zajednice općina Bjelovar 4 su nedovoljno razvijene, a na području Zajednice općina Sisak 3 od ukupno 6 općina su u grupi nedovoljno razvijenih.

Od navedenih 5 malih zajednica općina, po broju stanovnika najveća je Zajednica općina Bjelovar koja obuhvaća 8,8% stanovništva SR Hrvatske, zatim slijedi Zajednica općina Varaždin s učešćem od 6,8%, te Sisak 4,5% i Karlovac 4,1% stanovništva Republike.

Kod broja zaposlenih u društvenom sektoru isti je redoslijed, ali razlike su manje. Najviše je zaposlenih na području Zajednice općina Bjelovar, a izuzev Zajednice općina Gospić koja je uvijek na posljednjem mjestu s već ranije prikazanim učešćem, najmanje zaposlenih je na području Zajednice općina Karlovac. Isti su odnosi i kod zaposlenih u industriji, pri formiranju narodnog dohotka, itd.

Kod pokazatelja poslovanja privrede (za 1972. godinu) redoslijed je nešto izmijenjen, budući da privreda Zajednice općina Sisak, a također i Varaždin postižu veće učešće u ukupnoj privredi SR Hrvatske. Tako npr. kod ukupnog prihoda najveće učešće ostvaruje privreda Zajednice općina Sisak (3,7%), a najmanje privreda Zajednice općina Karlovac s 1,9% od ukupnog prihoda privrede SR Hrvatske.

U izdvajanju za amortizaciju na prvome mjestu je opet Zajednica općina Sisak, a Zajednica općina Karlovac na posljednjem mjestu, naravno ne uzimajući u obzir Zajednicu općina Gospić.

Kod ostvarenog dohotka, osobnih dohodaka, izdvajanja za poslovni i rezervni fond na prvom mjestu unutar ove grupe zajednica općina je privreda Zajednice općina Varaždin, kod izdvajanja za fond zajedničke potrošnje to je privreda Zajednice općina Sisak, itd., dok je privreda Zajednice općina Karlovac kod svih tih pokazatelja na posljednjem mjestu po učešću u privredi SR Hrvatske, naravno ne uzimajući u obzir Zajednicu općina Gospić.

Iz svih navedenih pokazatelja jasno se vidi da kod utvrđivanja područja zajednica općina u SR Hrvatskoj nisu primjenjivani isti kriteriji.

Drugi kriteriji su primijenjeni pri utvrđivanju područja Zajednica općina Zagreb, Rijeka, Split i Osijek, a drugi kod ostalih pet zajednica općina. Osobito kod ovih posljednjih nisu poštivani ekonomski kriteriji, i neke od njih ne čine privredno zaokruženu cjelinu s gledišta mogućnosti svog dugoročnog privrednog razvoja.

Međutim, objektivnosti radi treba napomenuti, da je izuzev Zajednice općina Gospić, koje općine su se vrlo lako mogle prikloniti bilo pojedinačno, bilo u cjelini nekoj drugoj zajednici općina, za ostale četiri zajednice općina bilo teško naći neko drugo rješenje. Razlog je njihov geografski smještaj. Centar kuda gravitiraju područja tih zajednica općina i s kojim čine prirodnu i privrednu cjelinu je očito Zagreb. Kako je međutim Zajednica općina Zagreb već i ovako najveća zajednica općina u SR Hrvatskoj, to bi očito bila prevelika zajednica općina kada bi se sve navedene četiri zajednice općina (Varaždin, Bjelovar, Karlovac i Sisak) priključile Zajednici općina Zagreb. Takva velika zajednica općina poklapala bi se s područjem bivše Srednjohrvatske makroregije i po brojnim pokazateljima činila bi oko pola privrede SR Hrvatske, npr. obuhvaćala bi 48,2% stanovništva, 49,6% zaposlenih u društvenom sektoru, 55,0% zaposlenih u industriji, 50,7% narodnog dohotka, itd.

Budući da bi takva zajednica općina bila prevelika kao društveno-politička zajednica, ali ne i kao ekonomska zajednica, jasno je da ne treba tražiti rješenja u pravcu stvaranja takve ogromne zajednice općina. Kako je međutim neophodno povezivanje privrede tih zajednica općina koje su zajedno činile bivšu Srednjohrvatsku makroregiju, to smatram da treba udružiti navedene četiri zajednice općina (Varaždin, Bjelovar, Sisak i Karlovac) sa Zajednicom općina Zagreb, ali ne stvaranjem neke nove nadzajednice općina, već na fakultativnoj osnovi, barem na dosadašnji način, kao što je bilo u okviru Srednjohrvatske makroregije.

Taj zahtjev je tim više opravdan, što su unutar bivše Srednjohrvatske makroregije, npr. između privreda Zagreba i Siska, već postignuti znatni rezultati u međusobnom povezivanju privreda tih područja (npr. provedena je integracija Privrednih komora, banaka, mnogih radnih organizacija, itd.).

S druge strane izgradnjom auto puta Zagreb—Karlovac, Karlovac je toliko približen Zagrebu, da to otvara a neminovno nameće potrebu suradnje i povezivanja privrede tih dvaju područja.

Isto je i s povezivanjem privrede s područja Zajednice općina Zagreba i privrede na području Zajednica općina Bjelovar i Varaždin. Već postoje mnogi oblici suradnje i povezivanja privreda tih područja i s takovom aktivnošću treba i dalje nastaviti.

Suradnja četiri navedene zajednice općina unutar Srednjohrvatske makroregije treba se odvijati prvenstveno na povezivanju privrede s navedenih područja s privredom ostalih područja, a prvenstveno Zagreba, gdje god je to moguće, a osobito na području usklađivanja planova privrednog i društvenog razvoja, te s tim u vezi na području bržeg privrednog razvoja brojnih nedovoljno razvijenih općina s područja Srednjohrvatske makroregije.

Takvom suradnjom privredni razvoj na području bivše Srednjohrvatske makroregije sigurno će se ubrzati i pospješiti.